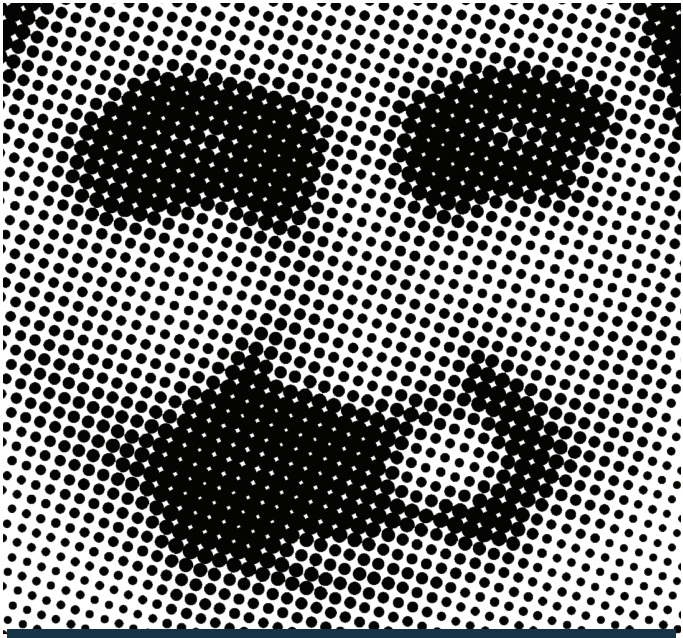
SEMPOZYUM BİLDİRİ ÖZET KİTABI

MEHMED ZAHİD

KOTKU

SEMPOZYUMU

www.kotkusempozyumu.com

20-21 KASIM 2021

BURSA MERİNOS AKKM
ORHANGAZİ SALONU

ONURSAL BAŞKAN

Muharrem Nureddin Coşan

BİLİM KURULU

Abdullah Kartal (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)

Abdülcebbar Kavak (Doç. Dr., Karabük Üniversitesi)

Ahmet Turan Arslan (Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Arif Karademir (Prof. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi)

Bilal Kemikli (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)

Celal Türer (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)

Ferruh Özpilavcı (Doç. Dr., Marmara Üniversitesi)

Harun Savut (Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)

İbrahim Akyol (Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Muhammed Tarakçı (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)

Mustafa Çakmaklıoğlu (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)

Nadirhan Hasan (Prof. Dr., Özbekistan İlimler Akademisi)

Necdet Yılmaz (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)

Necmettin Azak (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)

Tahir Yaren (Prof. Dr., Yalova Üniversitesi)

Zeynep K. Şerefoğlu (Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

DÜZENLEME KURULU

Adem Şahiner

Ahmet Samur

Murat Etli

Necati Tümer

Necdet Yılmaz

Ziya Kirman

SEKRETERYA

Sefa Yılmaz

BİRİNCİ GÜN

20 KASIM 2021 CUMARTESİ

09:30-10:00 Kayıt
10:00-10:15 Kur'an-ı Kerim Tilaveti

AÇILIŞ KONUŞMALARI (10:15-10:45)
Adem Şahiner (BİKAÇED Başkanı)
Necdet Yılmaz (Düzenleme Kurulu Adına)

AÇILIŞ PANELİ (10:45-11:45)

Oturum Başkanı:
Bilal Kemikli (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)

Ahmet Turan Arslan (Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Mustafa Uzun (Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi)

Yunus Vehbi Yavuz (Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi)

BİRİNCİ GÜN

20 KASIM 2021 CUMARTESİ

BİRİNCİ OTURUM (12:00-13:30)

Oturum Başkanı:
Mustafa Kara (Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi)

Necdet Yılmaz (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Efendi'nin Askerlik Günlüğü ve Bazı Tespitler"

Mustafa Göleç (Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
"Harpte Bir Gazi, Mütarekede Bir Zahit, Zamanına Bir Şahit: Mehmet Zahit Efendi'nin Cihan Harbi ve Mütareke Seneleri Günlüğü (1916-1922)"

Mümin Yıldıztaş (Tarihçi - Ya zar)
"İşgal İstanbul'unda Bir Asker: Mehmed Zahid Kotku"

Bilal Kemikli (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
"Dinî Hizmette Bir Ömür: Mehmed Zahid Kotku'nun İmamlığına Dair Notlar"

BİRİNCİ GÜN

20 KASIM 2021 CUMARTESİ

İKİNCİ OTURUM (14:45-16:30)

Oturum Başkanı:
Cağfer Karadaş (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)

Mustafa Özel (Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Efendi'nin Kur'an Yorumu –Tasavvufî Ahlâk Örneği-"

Ramazan Altıntaş (Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'nun Ehl-i Sünnet Müdafaası"

Murat Şimşek (Prof. Dr., Karabük Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'nun Fıkhî Yönü"

Mustafa Celil Altuntaş (Dr., İstanbul Üniversitesi)
"Bir İrşad Metodu Olarak Tekke'de Hadis Okutma Geleneği: Gümüşhânevî Tekkesi Örneği"

Ümit Horozcu (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku: Eserleri Çerçevesinde Sufizmin Psikolojik Yorumu"

BİRİNCİ GÜN

20 KASIM 2021 CUMARTESİ

ÜÇÜNCÜ OTURUM (16:45-18:15)

Oturum Başkanı: Muhammed Tarakçı (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)

Arafat Aydın (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
"Mehmed Zahid Kotku'nun İcazetini Aldığı İlimler, Eserler ve Tasavvuf Ekolleri"

Muhammet Esat Altıntaş (Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'ya Göre Alim, İlim ve İlim Ahlâkı"

İbrahim Baz (Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'nun Çağın Çağrısına Cevabı: Entellektüel Bir Zihin ve Derviş Bir Gönül"

İsmail Çevik (Dr., Karabük Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Efendi'nin İmam-Hatip Olarak Yaygın Din Eğitimine Katkısı"

İKİNCİ GÜN

21 KASIM 2021 PAZAR

DÖRDÜNCÜ OTURUM (09:30-11:15)

Oturum Başkanı:
Tahir Yaren (Prof. Dr., Yalova Üniversitesi)

Ahmet Ögke (Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'da 'Tasavvufî Ahlâk' Kavramı"

Bayram Ali Çetinkaya (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'da İrfânî Ahlâkın İlkeleri"

Mustafa Çakmaklıoğlu (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Efendi'ye Göre Güzel Ahlâkın Temeli Olarak Nefs Terbiyesi"

Ahmet Erhan Şekerci (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'nun Değerler Dünyasında Vefa ve Erdem"

Yasin Pişgin (Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'nun Nefis Terbiye Metodunda Zikrin Rolü"

İKİNCİ GÜN

21 KASIM 2021 PAZAR

BEŞİNCİ OTURUM (11:30-13:00)

Oturum Başkanı:
Bayram Ali Çetinkaya (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)

Ali Öztürk (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Kotku'nun İlk Eseri: Tezkiretü'l-evliyâ"

Tahir Yaren (Prof. Dr., Yalova Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Efendi'nin Atıfta Bulunduğu Eserlerden İhyâu ulûmi'd-dîn"

İbrahim Akyol (Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi)
"Mehmed Zahid Efendi'nin Eserlerinde Kullandığı Manzumeler"

Nadirhan Hasan (Prof. Dr., Özbekistan İlimler Akademisi)
"Mehmed Zahid Efendi'nin Özbek Türkçesine Çevrilen Eserleri Üzerine"

DEĞERLENDİRME
SEMPOZYUM KATILIMCILARI

Abdullah Kartal (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
Abdülcebbar Kavak (Doç. Dr., Karabük Üniversitesi)
Ahmet Erhan Şekerci (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Ahmet Ögke (Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi)
Ahmet Turan Arslan (Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Ali Öztürk (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Arafat Aydın (Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Bayram Ali Çetinkaya (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Bilal Kemikli (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
Cağfir Karadeş (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
Celal Türer (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)
Ferruh Özpilavcı (Doç. Dr., Marmara Üniversitesi)
Harun Savut (Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
İbrahim Akyol (Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi)
İbrahim Baz (Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi)
İsmail Çevik (Dr., Karabük Üniversitesi)
Muhammet Esat Altıntaş (Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi)
Muhammet Tarakçı (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
Murat Şimşek (Prof. Dr., Karabük Üniversitesi)
Mustafa Celil Altuntaş (Dr., İstanbul Üniversitesi)
Mustafa Çakmaklıoğlu (Prof. Dr., Ankara Üniversitesi)
Mustafa Göleç (Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Mustafa Kara (Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi)
Mustafa Özel (Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Mustafa Uzun (Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi)
Mümin Yıldıztaş (Tarihçi, Yazar)
Nadirhan Hasan (Prof. Dr., Özbekistan İlimler Akademisi)
Necdet Yılmaz (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Necmettin Azak (Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)
Ramazan Altıntaş (Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Tahir Yaren (Prof. Dr., Yalova Üniversitesi)
Ümit Horozcu (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
Yasin Pişgin (Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi)
Yunus Vehbi Yavuz (Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi)
Zeynep K. Şerefoğlu (Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

MEHMED ZAHİD EFENDİ'NİN ASKERLİK GÜNLÜĞÜ VE BAZI TESPİTLER

Necdet Yılmaz
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi

Bursa'da henüz bir lise talebesi iken, I. Dünya Savaşı'nın zorlu bir döneminde apar topar askere alınmış olan Mehmed Zahid Efendi, yanında bir defter bulundurarak askere alındığı gün başlamak suretiyle olayları bu deftere kaydetmiştir. Vatan hizmeti Nisan 1916'da başlamış, İstanbul, Diyarbakır, Halep ve Şam'da devam etmiştir. Suriye Cephesi'nden ordumuzun geri çekilmesini onun bu günlüğünden takip edebiliyoruz. Nihayet İstanbul'a gelerek burada askerliğini sürdürmüştür. 1922 yılı ortalarında günlüğü sona erdiğinde askerliği hâlâ devam etmektedir. İstanbul'un işgalini yaşamış, günün şartlarında cami derslerine ve muhtelif tekkelere devam ederek ilim ve irfanını derinleştirmiştir.

Tebliğimize konu olan günlük, 100 sayfalık 16x20,5 cm. ebatlı çizgili bir deftere her bir sayfada 23 satır olmak üzere rika yazı ile yazılmıştır. Yazılar yer yer siyah ve kahverengi mürekkep ve bazen de kurşun kalem ile yazılmıştır. Yazıların üzeri yer yer mürekkeple silinmiştir. Günlük 79. sayfada son bulmaktadır.

Zahid Efendi'nin İstanbul'da istifade ettiği hoca ve meşâyih üzerinde durulacak, kendisinin dinî tahsil ve terbiyesi için ortaya koyduğu gayret tespit etmeye çalışılacak, sonunda da günlük ilk defa kamuoyu ile paylaşılmış olacaktır.

HARPTE BİR GAZİ, MÜTAREKEDE BİR ZAHİT, ZAMANINA BİR ŞAHİT: MEHMED ZAHİD EFENDİ'NİN CİHAN HARBİ VE MÜTAREKE SENELERİ GÜNLÜĞÜ (1916-1922)

Mustafa Göleç
Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Mehmed Zahid Efendi muazzam siyasî, askerî, toplumsal ve fikrî alt üst oluşların gerçekleştiği bir zaman diliminde yetişmiştir. Ömrünün ilk yarısına Yunan harbi, İtalyan harbi, Balkan Savaşları, iki Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sığmıştır. Bu kırk yıllık dönemde kaç asırlık imparatorluklar yıkılıp tarih sahnesinden çekilmiş, bir dizi irili ufaklı ulus devletler ortaya çıkmıştır.

Cihan Harbi bir buçuk yılını doldurduğunda, yani henüz on sekiz-on dokuz yaşlarında iken Zahid Efendi askere alınmış, telgrafçı olarak hizmet verdiği Osmanlı ordusu saflarında Suriye'de, Filistin'de harbin görülebilecek bütün zorluklarını görmüştü. Cihan Harbi sona erdiğinde, Osmanlı orduları terhis edilirken, talihi bir kez daha Zahid Efendi'yi hadiselerin göbeğine sürüklemiş, Osmanlı başkenti İstanbul'da 25. Kolordu'da yazıcı olarak göreve başlamıştı. Bu görevi sayesinde, Mütareke ve Milli Mücadele yılları boyunca başkent İstanbul'daki sivil ve askerî bürokrasinin faaliyetlerine, işgallere, toplumsal hareketliliğe şahit olmuştu. Bir yandan da bu dönem gündelik yaşamını içeriden yaşayarak gözlemlemiş ve bu olağanüstü şartlar altında şahsiyetini inşa etmişti.

Zahid Efendi'nin 1916-1922 yılları arasında tuttuğu günlük hem bu son derece kritik tarihsel dönemeci daha iyi kavramak hem de bu olağandışı alt üst oluş devrinde Zahid Efendi'nin şahsiyetinin teşekkülünü anlamak açısından son derecede kıymetlidir.

İŞGAL İSTANBULU'NDA BİR ASKER: MEHMED ZAHİD KOTKU

Mümin Yıldıztaş
Araştırmacı, Yazar

I. Dünya Savaşı'nın en hararetli günlerinde, daha 18 yaşındayken askere alınan Mehmed Zahid Efendi, orduda en teknik bölümlerden biri olan Telsiz ve Telgraf Müfrezesi'nde görev yapmıştır. Merkezi Diyarbekir olan 2. Ordu'da Ruslar'a karşı ve bilahare İngilizler'e karşı Suriye Cephesi'nde 7. Ordu bünyesinde görev almıştır. Harbin bitiminde de terhis olamamış, askerliğine bir süre daha İstanbul'da devam etmek zorunda kalmıştır. İstanbul bu süreçte işgal edilmiş, İstanbul halkı bütün güçsüzlüğüne rağmen harp yıllarının bıraktığı tüm ağırlığı taşır hâle gelmişti. İşsizlik, açlık, sefalet, ezilmişlik, hastalıklar ve nihayet keşmekeş... Ortalıkta hep bir huzur özlemi... Mehmed Zahid Efendi, bu hengâmda bir huzur ortamı, huzurlu bir ortam bulabilenlerden olmuştu; Burası Gümüşhaneli Tekkesi idi...

DÎNÎ HİZMETTE BİR ÖMÜR: BURSALI MEHMED ZAHİD KOTKU EFENDİ'NİN İMAMLIĞINA DAİR NOTLAR

Bilal Kemikli
Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi

Bursalı Mehmed Zahid Kotku Efendi, 1946 yılında başladığı İmam-hatiplik görevine emekli olduğu 1980'de emekli oluncaya değin 34 sene sürdürmüştür. Emekliliği vefatından bir gün önceye tekabül eder. Nitekim emeklilik evrakı kendisine tebellüğ edilemediğinden eşi Rabia Edibe Hanımefendi'ye sunulmuştur. Bu müddet zarfında Bursa Üftade Camii başta olmak üzere, İstanbul'da Zeyrek'te Ümmügülsüm Camii ve İskender Paşa Camii'nde görev yapmıştır.

Görev yaptığı bu uzun dönemde, zaman zaman izinler kullanmış, başta hac ve umre için olmak üzere, yurtdışı seyahatleri yapmış, rahatsızlığı sebebiyle birkaç defa rapor almıştır. Bu gibi zorunlu hallerin dışında daima vazifesinin başında olmuştur. O, hakkında yazılanlar ve anlatılanlardan anladığımız kadarıyla, ifa ettiği vazifeyi resmî bir form içinde görmemiştir. Kelimenin tam anlamıyla "imamlık" ve "hatiplik" yaptığı, telif ettiği eserler, inşa ettiği muhit ve yetişmelerine öncülük ettiği kişilerden anlaşılmaktadır. Bilhassa cami dersleri ve sohbetleri, bu muhitin "görünmeyen üniversite" olarak anılmasını temin etmiştir.

Bu tebliğde, Mehmed Zahid Efendi'nin imamlığına dair resmi evraklardan hareketle bazı tespitler yapılacaktır.

MEHMED ZAHİD EFENDİ'NİN KUR'AN YORUMU: TASAVVUFÎ AHLÂK ÖRNEĞİ

Mustafa Özel
Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

İslâm ve ondan neşet eden ilim dallarının temel kaynağı, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Herhangi bir görüş, anlayış ve yorum, öncelikle oraya yaslanma mecburiyetindedir. Bu, İslâm'ın bir anlama ve yaşama biçimi olan tasavvuf ve ahlâk için de geçerlidir.

Mehmed Zahid Efendi, terbiye ve irşadlarını, kavlî, fiilî ve kitabî olarak yapan bir zâttır. Tabii olarak kavlî ve kitabî terbiye ve irşadları, âyet-i kerîmeleri ve bunların izahlarını, tefsirlerini ihtiva etmektedir. Mehmed Efendi'nin eserlerinde, yer yer onun Kur'ân-ı Kerîm anlayışını, Kitâbullah'a bakışını, yorumlayışını görmekteyiz. Başta Tasavvufî Ahlâk'ın dördüncü cildindeki "Kur'ân-ı Azîmüşşân'ı Anlamaya Çalışmak" başlıklı bölüm (IV, 275) olmak üzere eserin muhtelif kısımlarında sözünü ettiğimiz mevzuları görmekteyiz.
Örneğin zikrettiğimiz bölümde (IV, 275), Zahid Efendi şöyle demektedir: "Kur'an'ı bilmemek veya anlamamak, dinini bilmemek demektir. Dinini bilmeyen de hiçbir şey bilmiyor demektir. Onun için müslüman ve mü'minin ilk vazifesi, inanıp iman getirdiği kitabını bilmeye çalışmaktır."

Onun, yeri geldiğinde sûre ve âyetlerin faziletine de temas ettiği görülmektedir. Gece ve gündüz okunacak zikirleri anlatırken kaynak zikretmeden, "Her kim gece yatmadan evvel veya gece vaktinde Yâsîn sûresini Hak rızası için okursa mağfiret olunur." hadisini nakletmiş, ardından bu sûrenin Kur'an'ın kalbi olduğunu ifade etmiştir. Bu okumanın gerekçesini de "sûrenin kudret-i ilâhiyyeye delalet eden, ibret dolu ve insanları uyanışa davet eden âyetleri ihtivâ etmesi" olarak açıklamıştır. Sonra da "Sabah akşam okumayı unutmamalıdır." diye hatırlatmada bulunmuştur (Tasavvufî Ahlâk, I, 66-67).

Bu bağlamda Mehmed Zahid Hocaefendi'nin kullandığı kaynaklara da değinmek gerekmektedir. O, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmenin, öğretmenin, okumanın faziletini, kıymetini anlattıktan sonra bu konudaki rivayetleri "et-Terğîb ve't-Terhîb adındaki hadîs-i şerîf kitabının ikinci cildinin Kur'ân-ı Kerîm'i öğretme ve okuma bahsinden hülâsa edilerek" alınmış olduğunu belirtmektedir (Tasavvufî Ahlâk, IV, 282).

MEHMED ZAHİD KOTKU HOCAEFENDİ'NİN EHL-İ SÜNNET MÜDAFAASI

Ramazan Altıntaş
Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi

İslâmî ilimlerin oluşum hiyerarşisinde "Cibril Hadîs"i önemli bir rol oynamıştır. Bu rivayette geçen İman, İslâm ve İhsan tanımları Kelam-Akâid, Fıkıh ve Tasavvuf gibi ilimlerin doğmasında ilham kaynağı olmuştur, diyebiliriz. Hicrî II. yüzyıldan itibaren yazılan ilk dönem tasavvuf kaynaklarında bu sıralama yer almıştır. Önce akâid, sonra da ilmihal ve tasavvufî ahlâk konularına yer verilmiştir. Sünnî tasavvuf anlayışında akâid ve şeriat konuları tasavvuf bilgilerinden önce gelmiştir. Bu bir zihniyetin dışa yansımasıdır.

Nakşibendîliğin önemli bir kolunu oluşturan ve bu yolun önde gelen bir temsilcisi/mürşidi olan Mehmed Zâhid Kotku Hocaefendi de geleneği tevarüs ettirmek suretiyle öğrencilerinin yetiştirilmesinde aynı metodu izlemiştir. "Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi'nin Ehl-i Sünnet Müdafaası" adını verdiğimiz bu tebliğimizde bu konulara işaret edilecektir. Onun irşad yönteminin başında sağlam bir itikat eğitimi verme gayretleri olduğu anlaşılmaktadır. Hocaefendi, Ehl-i Sünnet Akâidi adını taşıyan eserinde dört adet akâid kitabından alıntılar yapmıştır. Bu kitabın girişinde akâid konusundaki görüşlerini müfid-muhtasar bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Özellikle Mâtürîdîliğin görüşlerinin verildiği Şerh-i Emâli isimli risâleyi tarcüme ve yorumlaması ayrı bir değere sahiptir. Bu eseri önemli kılan husus, sadece geleneksel Kelam mirasımızı aktarmak değil, bu aktarmayı yapmakla birlikte günümüzün inanç sorunlarına değinilmiş olmasıdır. Mehmed Zahid Efendi'nin bu eseri Ehl-i Sünnet Kelam ve Akâidi'ne hizmet eden bir çalışmadır. Bunun en büyük şahidinin onlarca baskı yapmış olması, hâlâ eğitim kurumlarında ve sohbet ortamlarında okunmasıdır. Bu eserde yer alan ve Ehl-i Sünnet zihniyetinin önemli kaynakları arasında bulunan; Sevâdu'l-a'zam, Fıkh-ı Ekber, el-Milel gibi eserlerden önemli konuların seçilmesi, Şerh-i Emâlî'nin ise tam olarak tercüme ve şerh edilmesidir. Tebliğimde de işaret ettiğim gibi keşke son eser ayrıca bir cep kitabı olarak basılsa da inanç problemleri içinde bulunan insanımızın yaralarına merhem olsa, diye temenni ediyorum.

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN FIKHÎ YÖNÜ

Murat Şimşek
Prof. Dr., Karabük Üniversitesi

Mehmed Zahid Kotku Efendi İslâm düşüncesinde tasavvufî geleneğin önemli muasır temsilcilerinden biriydi. O, türedi biri olmayıp Nakşî tasavvuf geleneğinin önemli bir halkasıydı. Bu geleneğin de bir gereği olarak mürşitlik vazifesini icra etmişti. Nitekim Nakşibendîlikte Kur'an ve Sünnet'e sıkı sıkıya bağlılık esastır. Tasavvuf yolu bir mânada sünnet yoludur. Yazdığı eserler ve yaptığı irşad konuşmaları dikkate alındığında Mehmed Zahid Kotku'nun müteşerri, sünnete sıkı sıkıya bağlı bir alim ve sûfî olduğu görülmektedir. Fıkıhla ilgili görüşleri ise Haklar ve Vazifeler adlı eserinde doğrudan, Tasavvufî Ahlâk ve diğer eserleri içinde ilgili yerlerde, ayrıca da hadis şerhlerinde ve vaazlarında serpiştirilmiş durumda yer almaktadır. Temel yaklaşımı sünnete ittiba, fıkhın âdab kısmının vurgulanması ve nefis terbiyesi şeklindedir. Bununla birlikte İslâm'ın bireysel ve toplumsal olarak sahih bir şekilde yaşanabilmesi için hak ve sorumlulukların tespiti ve bilinmesi üzerinde durmaktadır. Örneğin Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, Hz. Peygamber'in ümmeti üzerindeki hakları, alimlerin hakları, karşılıklı olarak ana-baba evlat, karı-koca, komşu, akraba, devlet ve millet hakları hatta hayvan hakları üzerinde durmuştur. İnsan eğitimini esas almış, İslâmî bir çevre oluşturmak için gayret etmiş, fert ve toplum üzerinde İslâm'ın kuşatıcı olmasını sağlayacak bütün davranışları ısrarla vurgulamıştır.

BİR İRŞAD METODU OLARAK TEKKE'DE HADİS OKUTMA GELENEĞİ: GÜMÜŞHANEVÎ TEKKESİ ÖRNEĞİ

Mustafa Celil Altuntaş
Dr., İstanbul Üniversitesi

Fatma Sultan Camii'nin Gümüşhânevî Dergâhı'na dönüşmesinden itibaren XIX. yüzyılda Gümüşhânevî Tekkesi İstanbul'da hadis okutulan önemli meclislerden biri olmuştur. Gümüşhânevî hayattayken tekkede yaklaşık olarak yetmiş defa Râmûzu'l-ehâdîs hatmi yapıldığı belirtilmiştir. Gümüşhânevî'nin hadis tedris ve kıraatini tarikatın bir rüknü hâline getirmesi ile tarikatin yayıldığı her yerde Râmûzu'l-ehâdîs okumaları da yayılmıştır. Kendisinden sonra postnişin olanlar da bu geleneği devam ettirmiştir. Bazılarını zikretmek gerekirse özellikle "Hâfız-ı Buhârî" olarak bilinen Ömer Ziyâeddin-i Dağıstânî, Râmûzu'l-ehâdîs'in mütercimi de olan Abdülaziz Bekkine ve ondan sonra postnişin olan Mehmed Zahid Kotku da uzun yıllar tekkede irşad vazifesini hadis okuyarak yerine getirmişlerdir. Günümüzde ise bu faaliyetin çeşitli mecralarda yapılmaya devam ettiği söylenebilir.

Esasında tekkelerde daha çok tasavvuf ilminin kitapları okutulur ve şeyhin telkin ettiği evrâd ve ezkâr ile iştigal edilirdi. Hâlid el-Bağdâdî ve müridlerinin faaliyetleri ve icazetleriyle Hâlidî kolu tekkede ilmî faaliyetlerin yapıldığı bir hüviyete de bürünmüştür. Ahmed el-Ervadî, şeyhi Halid-i Bağdâdî'den aldığı icazeti Ayasofya Camii'nde akdettiği derslerden sonra Gümüşhânevî'ye vermiş, bu icazet Gümüşhânevî'den sonra tekkenin diğer postnişinlerine aktarıla gelmiştir. Her ne kadar Nakşibendiliğin Hâlidî kolunun ilmî icâzetleri öne çıksa da bu faaliyet en yoğun olarak Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'ye nispet edilen Ziyâiyye kolunda görülmüş ve bu kolun önemli bir özelliği hâline gelmiştir. Gümüşhânevî Tekkesi'nin en ayırt edici özelliği hadis okumalarını tarikatin bir rüknü hâline getirmesidir. Gümüşhânevî'den icazet alan talebeler farklı coğrafyalara dağılmış ve Râmûzu'l-ehâdîs ve şerhi Levâmi'u'l-ukûl'ü beraberlerinde götürmüşlerdir. Râmûzu'l-ehâdîs'in en önemli özelliği ise Osmanlı İstanbul'unda matbaada yayınlanmış ilk hadis derlemesi olmasıdır. Bir Osmanlı alimi tarafından derlenen eser kendisinden önce yazılmış olan el-Câmi'u's-sagîr ile irtibatı açısından değerlendirilmesinin yanı sıra içerdiği yedi binden fazla hadisi tekkenin, dolayısıyla XIX. yüzyıl

BİR İRŞAD METODU OLARAK TEKKE'DE HADİS OKUTMA GELENEĞİ: GÜMÜŞHANEVÎ TEKKESİ ÖRNEĞİ

Mustafa Celil Altuntaş
Dr., İstanbul Üniversitesi

İstanbul'unda tekkede hadis okumalarına katılan medrese talebelerinin de gündemine getirmiş olması yönüyle değerlendirilmelidir.

Mehmed Zahid Kotku da Gümüşhânevî Tekkesi'nin en belirgin özelliği olan bu geleneği İstanbul'da imamlık yaptığı uzun yıllar boyunca sürdürmüştür. Bu çalışmada onun tekkenin geleneği haline gelen hadis okumalarının kendisinden önceki serüveni ile bu okumaları hangi yöntemle yaptığı, Râmûz'daki hadisleri açıklama ve şerh etme açısından hadislere yaklaşımı ve yeni bir olgu olan hadislerle irşad yönteminin kendisine sağladığı imkânlar ve zorluklar üzerinde durulacaktır.

MEHMED ZAHİD KOTKU: ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE SUFİZMİN PSİKOLOJİK YORUMU

Ümit Horozcu
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi

Bu çalışmada Mehmed Zahid Efendi'nin eserleri çerçevesinde sufizme psikoloji perspektifinden yaklaşılacaktır. Çalışma 3 ana tez üzerine konumlandırılmıştır. Birincisi, psikoloji ile genelde mistisizm özelde ise sufizmin başlıca hedefleri nefsi anlamak ve onunla ilgili çalışma yürütmektir. İkinci tez, sûfiler İslâm geleneğinde insan psikolojisini oldukça iyi anlamış ve bu anlayışlarını disiplinlerine temel teşkil ettirmişlerdir. Üçüncü tez ise Mehmed Zahid Efendi, sûfi geleneğini tam mânasıyla benimsemiş bir sûfi olarak eserlerinde nefsi ve nihayet insanı anlamak noktasında oldukça yararlı ve doyurucu bilgiler vermektedir.

Psikoloji, etimolojik olarak bakıldığında "psişe bilimi" demektir, psişe ise haddizatında sufizmdeki insanı kötülüklere sürükleyen ve terbiye edilmesi gereken nefistir. Psikoloji yeme, uyuma, sosyalleşme ve bilişsel düzenlemeler vb. aksiyonlarla meşgul iken sufizm de nefsin terbiyesi işinde riyâzet çerçevesinde yine yemek, uyku, halvet, zikir ve tefekkür gibi uygulamalardan yararlanır. Bununla birlikte aralarında amaç ve usul bakımından derin farklılıklar söz konusudur. Psikolojinin amaçlarından biri bireyin sosyal hayatla ve kendisiyle uyumlu olmasını sağlamak iken sufizm mârifetullah ve tevhidi hedefler. Bir başka ifadeyle psikoloji yatay, sufizm dikey yolculuğun peşindedir.

Sufizm geleneğinde bir müridin gelişim aşamalarının yakından takibi söz konusu olup, onu hedefe yönlendirirken gerek o müridin sahip olduğu bireysel psikolojik özelliklerine gerekse genel olarak insan psikolojisine dair genel tespitlerden hareket edilir. Sûfiler, hedefleri oldukça farklı olsa da, psikolojinin önemli ekollerinden davranışçılık, psikanaliz, sosyal öğrenme, ayırıcı kişilik özelliği, bilişselcilik, hümanizm ve transpersonel psikoloji yaklaşımlarının psikoloji tarihi boyunca yaptığı birçok tespiti aslında asırlar öncesinden yapmışlar ve eğitimlerinin bir parçası olarak kullanmışlardır.

Bu çalışmada Mehmed Zahid Efendi'nin eserleri üzerinden sufizmin insan psikolojisine dair tespit ve uygulamalarından kısa bir kesit arz edilecektir.

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN İCAZETİNİ ALDIĞI İLİMLER, ESERLER VE TASAVVUF EKOLLERİ

Arafat Aydın
Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

İcazetnâme ve sebet kitapları bir alimin görüştüğü, ilim aldığı veya kendisine icazet veren hocaları ile onlardan okuduğu, icazetine sahip olduğu ilimler ve eserler için müstakil olarak kaleme alınmış metinlerdir. Okuttuğu veya ehil gördüğü talebeye bir hoca/şeyh tarafından verilen icazetler sayesinde İslâmî ilimlerin tahsil ve tedrisinde takip edilmesi gereken yol ve usul öğrenilebileceği gibi bu meşakkatli süreçte hangi beldede, kimlere müracaat edilmesi gerektiği ve hangi eserlerin okunması lazım geldiği gibi mühim bilgilere de vakıf olunabilmektedir.

Osmanlı'nın son dönemini idrak etmiş, son devir Osmanlı ulemâsı ile irtibat kurup hem dönemin ilmî gerekliliklerini yerine getirerek medrese ilimlerinin icazetini hem de seyr ü sülûkünü tamamlayarak birden çok tasavvuf kolunun icazetini alan Mehmed Zahid Kotku'nun, hocası ve şeyhi Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'den aldığı icazetler üzerinden arz edeceğimiz tahliller sayesinde hem Mustafa Feyzi Efendi'nin hem de Zahid Efendi'nin sahip olduğu ilmî altyapıyı anlayabilmemiz mümkün olacaktır.

İlim tahsiline Bursa Oruç Bey İbtidaisi'nde başlayan, Maksem İdâdîsinde devam eden ve Bursa Sanat Mektebi'nde talebe iken askere alınması sebebiyle formel eğitimini tamamlayamayan Mehmed Zahid Efendi, üç yılı aşkın bir süre I. Dünya Savaşında çeşitli cephelerde mücadele etmiş, İstanbul'daki kolorduda yazıcı olarak görevlendirilmek suretiyle askerliğini tamamlamıştır. İstanbul'da geçirdiği süreci tahsil ve tedris hayatının en verimli dönemi kılan Zahid Efendi Ayasofya, Fatih ve Beyazıt camilerinde dersiâmlardan dersler almış ayrıca bu dönemde Gümüşhanevî Tekkesi'ne intisap etmiştir. Tekkenin seyr ü sülûk ve tedris faaliyetlerine katılarak Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'nin yanında mânevî eğitimine devam eden ve belirli aralıklarla halvetlere giren Zahid Efendi, hocası ve şeyhi tarafından icazet verilerek halife tayin edilmiştir.
İcâzetnâme-i Nefîs li-Râmûzi'l-ehâdîs ismini taşıyan ve sebet türünde kaleme alınan 30 sayfa hacmindeki metin üzerinden Zahid Efendi'nin hocasından icazetini aldığı ilimler, eserler ve tarikatlerin ele alınacağı bu

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN İCAZETİNİ ALDIĞI İLİMLER, ESERLER VE TASAVVUF EKOLLERİ

Arafat Aydın
Uzman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

çalışmada ayrıca Zahid Efendi'nin müstakil olarak icazetini aldığı Delâilü'l-Hayrât ve Hizb-i A'zam isimli metinlere dair de tahliller yapılacaktır.

MEHMED ZAHİD KOTKU'YA GÖRE ALİM, İLİM VE İLİM AHLAKI

Muhammed Esat Altıntaş
Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi

Bu tebliğde, insan eğitimini esas alan, kendini fertlerin iç dünyalarının zenginleştirilmesine adayan Mehmed Zahid Kotku'nun alim, ilim ve ilim ahlâkı üzerine görüşleri ele alınacaktır. Bu tebliğ Kotku'nun ilmin, ulemânın ve ilim ahlâkının önemini hadislere dayanarak açıkladığı Cennet Yolları adlı eser incelenerek hazırlanmıştır.

Kotku ilmin ve bilginin üstünlüğü, değeri, şerefi meselesini İslâm'ın temel kaynaklarıyla ve özellikle de hadislerle beslemeye gayret etmiştir. İslâm'ın ilimle uğraşmayı büyük bir ibadet olarak değerlendirdiğinin altını özellikle çizmektedir. İlim sayesinde din iyi anlaşılacak, dinle insanın buluşma imkânına kavuşacak ve dinden yararlanarak Allah'ı tanıyacak ve O'nun rızasını kazanacaktır.

Kotku, ulemânın üstünlüğü meselesi üzerinde de durmuştur. İslâm açısından alimin üstünlüğü, insanlar arasındaki seçkin konumu, alime saygı gösterilmesinin gerekliliği gibi hususlar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Alimlerin, peygamberlere varis olduklarının altını çizen Kotku, bu yüzden alimlerin en üst rütbede insanlar olduklarını ve Peygamber'e gösterilen saygıdan mülhem alimlere de gereken ihtiramın gösterilmesi gerektiğini fakat bu ihtiramın alimin makam mevki gibi taleplerle ümerâya başvurduğunda biteceğini özellikle belirtmektedir.

Kotku'nun üzerinde durduğu bir diğer husus da İslâm'a göre ilmin sadece ve sadece Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla tahsil edilmesi gerektiğidir. Bu çerçevede, ilim elde ederken tam bir ihlâsa sahip olma yanında, fani dünyanın emellerinden, makam mevkiden, ihtiraslardan, hasis tamahlardan uzak durmayı, ilmi saklamayıp aktarmanın önemi ve benzeri ilim ahlâkına ilişkin konular üzerinde durmaktadır.

Bazı alt başlıklarda alimin ve talebenin âdâbına da değinmiştir. Bu çerçevede, alimin/eğitimcinin ahlâkı, talebesine karşı tutum ve eylemleri üzerinde durulmuştur. İslâm açısında öğrencinin sahip olması gereken ahlâkî kurallara da değinilmiştir.

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN ÇAĞIN ÇAĞRISINA CEVABI: ENTELEKTÜEL BİR ZİHİN VE DERVİŞ BİR GÖNÜL

İbrahim Baz
Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi

Yirminci yüzyılın şahit olduğu iki dünya savaşı, farklılıkların bir arada yaşadığı imparatorlukların dağılmasına, içerisinde değerler taşıyan geleneksel ve hiyerarşik yapıların çözülmesine neden olmuştur. Özellikle Osmanlı coğrafyası esas alındığında, bu bölgede kurulan ayrışmış ulus devletler gibi insanlarda da bireyleşme ve geçmişten gelen birikimlerden uzaklaşma görülmüştür. Türkiye'de yeni kurulan devletin dinî alanda gerçekleştirdiği değişim ve dönüşümle geleneksel eğitim kurumu olan medreselerin ve irfan ocağı olan tekkelerin kapatılması, latin harflerine geçilmesi ve ezanın Türkçe okutulmaya başlanması gibi resmi olarak yapılan köklü değişiklikler dindar kesim için bir bilinç yaralanmasına neden olmuştur. Bu yaralanma, yeni sosyolojik ortamda kadim kültür ile bağı yeniden kuracak ve güçlendirecek bir ihtiyaç alanını ve buna bağlı olarak yeni arayışları doğurmuştur.

Mehmed Zahid Kotku, Demokrat Parti'nin 1950 yılında seçim kazanması sonrasında ezanın yeniden aslına uygun şekilde okutulmaya başlanması gibi siyaset eliyle dindarlar için İslâmî alanda müsbet bir değişimin yaşandığı süreçte, 1952 yılında meşihat görevini üstlenmiştir. Bu yeni dönemde gerek halk gerekse dindar entelektüel çevreler, inançlarını rahatça yaşayabilecekleri alanların oluşması için farklı çalışmalar yapmışlardır. Bir nevi kendilerine giydirilmeye çalışılan gömleği beğenmeyerek, geleneğine ve genetiğine uygun yeni bir gömlek dikmenin gayretine girmişlerdir. Bu gayretler, sözün gücü nedeniyle özellikle edebiyat alanında Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç ve Nurettin Topçu ve bunların takipçisi olan şahısların çıkardıkları dergi ve kitaplarla daha görünür hale gelmiştir. Burada dikkat çeken husus, bütün bu gayretleri derinden besleyen bir tasavvufî anlayışın var olmasıdır. İşte bu süreçte Mehmed Zahid Kotku, Nakşî-Hâlidî geleneğin medrese-tekke şeklindeki zülcenaheyn vasfını üniversite-tekke boyutunda sürdürmüştür. Bunu yaparken de değişen hayat şartları içerisinde ortaya çıkan mesai saatleri, ulaşım koşulları ve yaşam biçimleri gibi şehirli toplumun uyması gereken zorunlulukları göz önünde bulundurarak rasyonel bir yaklaşımla yeni durumları ret ve eleştiri yerine, eleştirel bir katılımla çağın gereğini yerine getirmeye

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN ÇAĞIN ÇAĞRISINA CEVABI: ENTELEKTÜEL BİR ZİHİN VE DERVİŞ BİR GÖNÜL

İbrahim Baz
Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi

çalışmıştır. Böylece yirminci yüzyılda İskenderpaşa Camii ile özdeşleşen entelektüel bir zihin ve derviş bir gönül sahibi bireyler ve bu bireylerden oluşan bir toplumun inşa ve ihyasında öncülük etmiştir.

Tebliğde Mehmed Zahid Kotku'nun bu inşa ve ihya sürecinde başlattığı gelenek ve yetiştirmek istediği entelektüel ve derviş insan modeli ele alınmaya çalışılacaktır.

MEHMED ZAHİD EFENDİ'NİN İMAM-HATİP OLARAK YAYGIN DİN EĞİTİMİ UYGULAMALARI

İsmail Çevik
Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi

İnsanlık kadar köklü olan peygamberlik kurumu, Allah'ın kullarıyla başlattığı iletişimin temel unsurlarından biri olup insanoğlunun eğitilmesi faaliyetinde önemli bir konumdadır. Zira insan, yaratılışı itibariyle başkalarının yardımına, öğrenmeye ve eğitim almaya ihtiyaç duyacak bir yapıda var edilmiştir. Her yönüyle olduğu gibi eğitimci özellikleriyle de Hz. Peygamber'i objektif şekilde tanıtacak öncelikli kaynak Kur'ân-ı Kerîm'dir. Hz. Peygamber'i bütün yaşantısıyla "en güzel örnek" olarak takdim eden Kur'ân-ı Kerîm, onun sahip olduğu ahlâkı yüceltip övmüştür. Hz. Peygamber'e benzemeye çalışmak ümmetin ortak ülküsüdür. Bu kutsal yarışta, peygamberlerin varisi olarak nitelenen velî kulların ön sıralarda yer almaları doğal bir sonuçtur. Allah dostu bir kul olan Zahid Efendi de birçok tavır ve davranışında Hz. Peygamber'e benzemektedir. Bu konuda yaşanmış örnekler bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada bir cami imamı olan Zahid Efendi'nin eserlerinden ve yakın çevresinde bulunan dostlarının hatıralarından yola çıkılarak eğitim öğretim uygulamalarında Hz. Peygamber'in yöntemleri ile benzerlik gösteren faaliyetleri anlatılmıştır.

Hz. Peygamber hem bir devlet başkanı hem bir öğretmen hem de bir imam-hatip olarak insanların eğitimine önem vermiş ve bu çalışmayı mescit/cami merkezli sürdürmüştür. Zahid Efendi de camide verdiği vaazlar ve sohbetler ile eğitim faaliyetlerini devam ettirmiştir.

Modern pedagoji ve eğitim bilimlerinin sunduğu ilke ve metotlar Hz. Peygamber zamanında birer bilimsel disiplin olarak tanımlanmamıştır. Bu disiplinler zamanla ortaya çıkıp sistemleşmiştir. Bu nedenle, Hz. Peygamber'in eğitim-öğretime dair uygulamalarının modern pedagoji ve eğitim bilimlerinin verileriyle bire bir örtüşebileceğini düşünmek hatalı olacaktır. Daha doğru olan yaklaşım, Hz. Peygamber'in örnek uygulamalarının modern pedagoji ve eğitim bilimlerinin savunduğu bilgilerle benzerlik arz eden yönlerine vurgu yapmaktır. Hz. Peygamber eğitim-öğretimde birtakım ilkeler benimsemiştir ve bu ilkeleri çeşitli yöntemler ile uygulamıştır. Bu ilke ve metotlar modern bilimlerin verileriyle benzerlik göstermektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in izinden giden ümmetin

MEHMED ZAHİD EFENDİ'NİN İMAM-HATİP OLARAK YAYGIN DİN EĞİTİMİ UYGULAMALARI

İsmail Çevik
Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi

velî kullarının da bu yöntemlerden istifade ettiklerinin örnekleri mevcuttur. Zahid Efendi'nin hayatında da birçok misal bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'e benzemeyi hayatının en önemli amacı olarak belirleyen müslümanlar, sadece ibadetler bağlamında değil hayatın her anında bu gayeye ulaşma gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu yarışın ön saflarında alimler ve velîler yer almışlardır. Mehmed Zahid Kotku da tıpkı Hz. Peygamber gibi bütün ömrünü insanların eğitimi ve terbiyesi için harcamış, bu amaç uğrunda yapılabilecek her türlü fedakârlığı ortaya koymuştur. Eğitim öğretim çalışmalarında birçok konuda Hz. Peygamber'in uygulamalarına benzer yaklaşımlar görmek mümkündür. Zahid Efendi gerek günlük yaşamında gerekse dinî faaliyetlerinde Hz. Peygamber ile aynîleşmiş, bütünleşmiş bir hayat şeklini benimsemiştir.

MEHMED ZAHİD KOTKU'DA "TASAVVUFÎ AHLĀK" KAVRAMI

Ahmet ÖGKE
Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi

İnsanın "iyi" veya "kötü", "güzel" veya "çirkin" olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütününe ahlâk denir. Bunlarla ilgili ilim dalının adı da ahlâktır.

Tarihî süreç içerisinde İslâm dünyasında başlıca üç grup ahlâk mektebi gelişmiştir: Gelenekçi ahlâk, felsefî ahlâk ve tasavvufî ahlâk.

Gelenekçi ahlâk, Kur'an ve Sünnet'te yer alan ahlâkî kural ve ilkeleri tartışmasız benimseyen, böylelikle İslâm ahlâkının amelî hükümlerini ve bunların dayandığı dînî ilkeleri ortaya koyan ahlâk anlayışıdır. İşlenen ahlâkî konularla ilgili âyet ve hadislerden çokça örnekler verilir.

Nazarî ve metodlu bir çalışma olan İslâm ahlâk felsefesinin ise başlıca konuları, ahlâkî fâilin (nefs) mâhiyetini tanımak (ilmü'n-nefs, ma'rifetü'n-nefs), ahlâkın değişip değişmeyeceği, yâni ahlâkî eğitimin imkânı, fazîletler ve erdemsizlikler, irâde ve hürriyet, hayır ve şer gibi ahlâkın temel konularıdır.

Tasavvufî ahlâk da insanın, beşerî ve süflî hayattan saf rûhî hayata yükselmesi ve ulaşabileceği en yüksek kemâl derecesine erebilmesi için nefsini kötü duygulardan ve hayvânî arzu ve eğilimlerden kurtararak ahlâkını düzeltmesini, zâhir ve bâtınını ilâhî nurla aydınlatmasını sağlamaya çalışır.

Nitekim tasavvuf ilminin de temel hedeflerinden biri, insanın kötü ve çirkin huy ve davranışlarını, iyi ve güzel olana dönüştürmektir. Tasavvufun temel klasik kaynaklarında "kalbin amelleri (a'mâlü'l-kalb)" denilen takvâ, vera', niyet, ihlâs gibi dinî-ahlâkî erdemlerin önemi üzerinde ısrarla durulmuştur. Esâsen bütün kötü huyların ve çirkin davranışların kaynağı da nefstir. Bu yüzden ahlâkî fenalıklar, ancak tasavvufî riyâzet ve mücâhedeye koyularak nefsin kötü eğilimlerini kırmak ve onu kötü huylardan arındırmak suretiyle önlenebilir. Tasavvuf ahlâkında nefse karşı verilmesi öngörülen bu savaş, bir nevi iradeyi hür kılma, insanın

MEHMED ZAHİD KOTKU'DA "TASAVVUFÎ AHLÂK" KAVRAMI

Ahmet ÖGKE
Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi

ahlâkî mükemmelliğe ulaşmasını ve Allah'a yakınlaşmasını önleyen bedenî ve dünyevî tutkuların bağımlılığından kurtulma mücadelesidir.

İşte bu bildiride, yukarıda ana çerçevesi çizilmeye çalışılan İslâm ahlâk mektepleri içinde tasavvufî ahlâkın, Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nin eserlerinde, özellikle de 5 ciltlik Tasavvufî Ahlâk adlı kitabındaki izdüşümleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda onun eserlerinde anlattığı yumuşak huyluluk (hilim), sabır, şüpheli şeylerden sakınmak (vera'), zühd, tevâzu, merhamet, yumuşaklık, güler yüzlülük, af, iyilikte bulunmak, sıla-i rahim, tövbe, hayâ, tâat, rızâ, şükür, sadâkat, büyüklere saygı, şeyhlere hürmet, ihvâna hizmet, zikir âdâbı, halvet âdâbı, azla yetinmek (kanaat), az yemek, az uyumak, az konuşmak, cömertlik, başkalarını kendine tercih etmek (îsâr), iffet, mertlik (mürüvvet), insaf, selâm gibi güzel ahlâk ilkeleri ile uzun emeller peşinde koşmak (tûl-i emel), acele, bencillik, israf, çekememezlik (haset), büyüklenme (kibir), kendini beğenme (ucub), tembellik, kin, düşmanlık ve küslük, baş olma sevdası, gösteriş ve duyurma çabası (riyâ ve süm'a), öfke (gazap), övünme (iftihar), ihânet, iki yüzlülük, dalkavukluk, hırs ve tama', hırsızlık, cimrilik, arkasından konuşmak (gıybet), dedikoduculuk, iftira, yalancılık, küçük görüp aşağılamak, alay etmek, sövüp saymak, rüşvet, fitne, hayâsızlık vb. gibi kötü ahlâk ilkeleri incelenmeye çalışılacaktır.

MEHMED ZAHİD KOTKU'DA İRFANÎ AHLÂKIN İLKELERİ

Bayram Ali Çetinkaya
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

Ahlâk inşacısı Mehmed Zahid Kotku, bir gönül avcısıdır. Onun mekânında ve menzilinde kanaat vardır, huzursuzluk ve tedirginlik orada vücut bulmaz. Öfkenin yerine sekinet, kulların beğenisi yerine Allah'ın sevgisi ve iç dünyanın zenginliği onun dergâhının güzelliklerindendir. Görünmeyen Üniversite Zahid Kotku, görünen bir ahlâk okulu inşa etmeyi amaçlar. Kalplerin imarı ile uğraşan Koktu, edep ve ahlâkı yaşayarak öğreten bir gönül mimarıdır.

O, Anadolu insanının geçmişinden hareketle, yaşadığı zamandaki ıslahını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Kotku, asıl amacın, dünyevî ve görünen geleceğe hazırlanmakla sınırlı olmadığını, ebedî hayatı da kapsadığının altını çizmektedir.

Mehmed Zahid Kotku'nun eserlerinde ve sohbetinin dilinde, âyet ve hadisler ana merkezdedir. Dolayısıyla onun düşünceleri ve fikirlerinin kaynağında Kur'an ve Hadis bulunmaktadır. Eserlerindeki ahlâk ilkeleri vahiy ve sünnetle şekillenirken, Gazzâlî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Ebû Tâlib el-Mekkî, Kuşeyrî gibi alim, ârif ve âkillerin kitapları Kotku'nun başvuru kaynakları arasındadır.

Sohbetinde söz kararında söylenir, ne az ne de fazla kelam yoktur. Hayatın içinden örnekler, anlaşılır ve akılda kalıcı bir şekilde ele alınır. İki dünya, sohbetle zenginleşir. İyilikler, sohbetle özendirilir, kötülükler ise zararlarıyla kötülenir. İkaz, nasihat, tavsiye ve öğüt, sohbetin meyveleridir. Boş durmak, tembellik, hiçbir iş yapmadan miskin miskin oturmak, sohbetin uyarılarıyla hayırlı görülmez.

Ahlâk ve "nesfin terbiyesi" kadar, maddî kalkınma ve terakki (ilerleme) konusunda hassas olan Mehmed Efendi, dünyayı ve seküler alanı kutsayanlara karşı da ikazlarda bulunmayı ihmal etmez.

Nefsin, şeytanın ve şehvetin esiri olan ruhları, ikazlarıyla gafletten uyandırma vazifesini uzun ömrü boyunca her dâim yerine getirmiştir. Mehmed Efendi, eserleriyle insanı inşa etmeye gayret etmiş, böylece

MEHMED ZAHİD KOTKU'DA İRFANÎ AHLÂKIN İLKELERİ

Bayram Ali Çetinkaya
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

yerli ve millî zihniyetin yollarını göstermeye çalışmıştır.

Mehmed Zâhid Kotku, kısa ve özlü hayat prensiplerine bağlanmayı, istikametin dosdoğru olmasını göstermeye çalışan "sağlam kulpa" (urvetu'l-vuska) tutunmayı öğütlemektedir. Bu nasihatlerden hayat rehberi olacak bir yaşam felsefesi damıtılmaktadır. Anadolu irfanının imbiğinden çıkan sırlı ve hikmetli sözler, kalpleri, gönülleri ve zihinleri tevhidin gücüyle mayalamaktadır. Aslında Mehmed Efendi, mutlu olmanın formüllerini kulağımıza fısıldamaktadır.

Müslüman ol kişidir ki elinden, dilinden ve belinden kendisinden zarar gelmeyen güvenilir, emin insandır. Mal, servet, para, makam ve mevki, onun için övgü vasıtaları değildir. İnanan, bunları, Rahman'ın yolunda Hakk ve halk için kullanan erdemli insandır. Yedirendir, giydirendir, müslüman. Kibir, haset, ucub, riya, hırs, kin, öfke, gazab, kıskançlık, fitne ve fücur, Hakk'ı İlâh kabul edenin iç ve dış dünyasında yer bulmaz.

Rahman'dan başka güç ve kudret tanımayan muvahhid, cesaretiyle cömert, mütevazı, hâline ve hakkına razı, samimi, şefkatli, vicdanlı ve merhametli "ahsen-i takvim" kimsedir. En güzel hâl ve yapıda olan bu insan, ahlâk güzelliğini, olgun bir akılla ve yüce bir gönülle kemâlata ulaştırandır.

O halde, Mehmed Zahid Kotku'ya göre herkes hakkında olumlu hisler besleyen, aldatmayan ve aldanmayan insanın vasıfları nelerdir? İşte o ideal müslüman; yumuşak huylu, selim, kibar, edib, âlim, sâlih, zâhid, âbid, takvâ sahibi olan Allah'ın kuludur.

Nimetlere ve ikramlara şükür, ihlâslı, samimi insanın karakteridir. Emir ve yasak Hakk'tan gelince, bütün ilkeler iflas eder, hakikat çizgisi ortaya çıkar. Mutluluk, iki cihana yayılır; sıkıntı, bela, musibet aşılır; iç bunalım ve krizler son bulur. Salah ve selamet gerçekleşir.

MEHMED ZAHİD KOTKU'DA İRFANÎ AHLÂKIN İLKELERİ

Bayram Ali Çetinkaya
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

Mutluluğun yollarını keşfettirmeye çalışan Mehmed Efendi'ye göre, Kur'an, tefekkür, tezekkür, tesbih, zikir, fikir ve dua, hayır kapılarının anahtarıdır. Beş vakit namazın aralarında bulunan nafile ibadetlerin mükafatını sayılar sayamaz, teraziler tartamaz. Bütün bunları yaparken tefekkür deryasına dalıp, el-Vedûd'a (Çok Seven, Çok Sevilen) yapılan aşkın lezzetine ulaşmak lazım. Murakabe (kendini kontrol etme) ve muhasebe (hesaplaşma), bizi en yüksek iyinin ne olduğu sorusunun dinginliğine ulaştıracaktır.

Allah'ın rızasını aramanın sırat-ı müstakim'e (dosdoğru yol) ulaştıracağını söyleyen Mehmed Zâhid Efendi, yapılan olumsuz hâl, hareket, fiil ve eylemlerin mesuliyetinin ancak, er-Rahîm'den tövbe ve af dilemeyle gerçekleşeceğini müjdelemektedir. Nedamet ve pişmanlık, ne kadar güzel bir bağışlanma talebidir. Özellikle nasuh tövbesinin (bir daha o günaha dönmemek için yapılan af talebi) genişliğini, hangi güç ve kudret verebilir?

Mehmed Efendi'ye göre gecenin en verimli ve bereketli zamanları, el-Cevâd'ın (Sonsuz Cömert) dağıttığı "kabul" anlarıdır. Heybeler, çantalar, kasalar, gönüller, kalpler, akıllar, zihinler ve ruhların kutsal azıklarla dolduğu ilâhî cömertlik zamanlarıdır.

Ölümü ve ötesini düşünmek, varlığı, Var Eden'i tefekkür etmek, Yaratan'ı tezekkür etmek, bedenleri arındırdığı gibi, ruhları da saflığa ulaştıracaktır. Mehmed Zâhid Efendi, gönülleri ihya eden ve ahlâkı güzelleştiren mutluluk reçetesini şöyle hülasâ etmektedir: "Az ye, az iç, az uyu, az konuş, çok düşün ve çok da zikr eyle. Allahu Teâlâ'nın rahmetine mazhar olursun inşallah."

MEHMED ZAHİD KOTKU'YA GÖRE GÜZEL AHLÂKIN TEMELİ OLARAK NEFS TERBİYESİ

Mustafa Çakmaklıoğlu
Prof. Dr., Ankara Üniversitesi

Tasavvufî gelenekte ahlâk, birtakım ilke ve kurallara salt zorunluluk bilinci üzere uymaktan ibaret görülmez. Ahlâkî esasların, çokça sabır ve gayret ile birer tasavvufî makam olarak insan nefsinde yerleşik bir meleke halinde zuhur etmesi beklenir. Hal böyle olunca, İslâm ahlâkının sabır, tevekkül, ihlâs, takvâ, rıza vb. esasları tasavvufî eğitimin insan nefsi üzerinde tecrübî olarak gerçekleşen temel aşamaları haline dönüşür. İnsan nefsi, dinen ve ahlâken yerilen özelliklere sahip olmakla beraber arınıp kemale erme potansiyeli bulunan bir gerçekliktir. Bu sebeple, kötü ahlâkın ortadan kaldırılarak faziletlerin kazanılması anlamına tezkiyetü'n-nefs, güzel ahlâka kalıcı bir şahsiyet yapılanması şeklinde erişmenin temelini oluşturur. Bu, tasavvuf tarihi boyunca hemen bütün sûfîlerin üzerinde ısrarla durdukları bir husustur. Yakın dönem Nakşîliğinin Türkiye'deki önemli bir temsilcisi olan Mehmed Zahid Kotku da tasavvufun vazgeçilmez esası olan nefs terbiyesine ve ahlâkî olgunluk ile ilişkisine çokça vurgu yapmaktadır. Zira o, nefs-i emmâre'nin; gaflet, cehalet, kibir, hırs, öfke, hased, cimrilik vb. sıfatlarından bahsederken aynı zamanda nefsin kötü ahlâkın ya da bir diğer ifadeyle rezîletlerin kaynağı oluşundan da bahsetmiş olur. Dolayısıyla nefs-i emmâre'nin bu kötü sıfatlarının ortadan kaldırılması anlamına tezkiyetü'n-nefs güzel ahlâkın elde edilmesi anlamına gelir. Biz bu tebliğimizde Mehmed Zahid Efendi'nin tasavvufun temel konularından olan nefs terbiyesi ve bunun ahlâkla ilişkisi üzerine düşüncelerini ele almaya çalışacağız.

MEHMED ZAHİD KOKTU'NUN DEĞERLER DÜNYASINDA VEFA ERDEMİ

Ahmet Erhan Şekerci
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi

İslâm Ahlâk düşüncesi, her biri kendi içinde bütünlük arz eden ilkeler/değerler/erdemler üzerine kuruludur. Bu değerlerden bazıları özellikle Müslüman kimliği ve Peygamber Efendimiz'in şahsiyeti ile anlam kazanmış ve evrensel ahlâk anlayışına büyük katkılar sağlamıştır. Temelde denge üzerine kurulu olan evrensel ahlâk normlarına karşı, tamamen özgeci bir bakışın inşası anlamına gelen İslâm Ahlâkı ve ilkeleri, hakim olduğu her alan ve bireyde onu özgür ve mutlu kılmıştır. Özellikle bunlardan bazıları Peygamber Efendimiz'in kimliği ile özdeşleşmiş ve onun mirasçıları olan alimlerce yüzyıllardır durmaksızın yenilenerek ve canlı tutularak toplumun ana dinamikleri olmuşlardır. Bu değerlerden birisi de Vefa'dır.

Dostluk, bağlılık, kardeşlik gibi anlamlara gelen vefa kavramı, tarih boyunca İslâm toplumunu ayakta tutan bir maya gibidir. Ancak zamanın getirdiği siyasî, ekonomik ve sosyal değişim ve gelişmeler, İslâm dünyasının içine düştüğü çıkmazlarla birleşince, bizatihi İslâm'ı temsil eden kavramların yeniden hatırlanması ve ihya edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çabanın son devirdeki en önemli temsilcilerinden birisi de yaşadığı döneme ve sonrasına damga vurmuş olan Mehmed Zahid Kotku'dur. Bir peygamber varisi olarak Kotku, ortaya koyduğu eğitim modeli ve davranış tarzı ile tamamen ahlâkî bir duruş sergilemiştir. Bu duruşun kalbinde ise insanlara, cemaatine ve ailesine verdiği önemin bir nişanesi olarak vefa kavramı bulunmaktadır. Müslüman olmanın en önemli vasıflarından olan vefanın değerini oluşturduğu halkada, ders verdiği öğrencilerinde ve öncü olduğu insanlara olan yaklaşımında göstermiştir. O herkese açık bir kapı, derdin ve mutluluğun paylaşıldığı bir memba olarak, hiçbir zaman bir mümin olarak sözünden dönmemiş ve vefa abidesi olarak son otuz yılı aydınlatan bir irfan kaynağı olmuştur. Nitekim günümüz Türkiye'sinde nereye baksak onun vefasının izlerinin ürünlerini düşünce ve toplum dünyasında görmekteyiz. Bu tebliğimizde de, tüm bu değişim ve dönüşümün temel ilkesi olan vefa erdeminin, Mehmed Zahid Kotku'nun değerler sistemindeki yeri ve önemini ele almaya çalışacağız.

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN NEFİS TERBİYE METODUNDA ZİKRİN ROLÜ

Yasin Pişgin
Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi

Mehmed Zahid Kotku, yirminci yüzyılın önemli fikir ve gönül insanlarından biridir. O yaşadığı dönem itibariyle Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Cumhuriyet'in kuruluşu gibi hem bölgesel hem de küresel düzeyde pek çok olaya şahitlik etmiş, hatta Birinci Dünya Savaşı'na bizzat katılmış ve Suriye Cephesi'nde görev almıştır. Bu görevi sonrasında İstanbul'a dönen Kotku, Gümüşhânevî Dergâhı'na giderek önce Ömer Ziyâeddîn-i Dağıstânî'nin, onun vefatından sonra da Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi'nin ilmî ve irfanî eğitiminden geçmiş ve içlerinde Râmûzu'l-ehâdîs, Hizb-i A'zam ve Delâilü'l-Hayrât gibi kitaplarının da olduğu eserlerin icâzetnâmelerini almıştır. Bursa ve İstanbul'da çeşitli camilerde imam-hatiplik yapmıştır.

Bu esnada Râmûzu'l-ehâdîs isimli eseri okutur ve insanlara ilim ve irfan konusunda rehberlik yapar. Bu esnada oldukça sade ve açık ama bir o kadar da etkili bir dil kullanır. Konuşmalarında yalnızca dinî konularla sınırlı kalmaz, aynı zamanda siyasî, iktisadî ve içtimaî meselelere de değinir ve böylece yaşadığı döneme çok yönlü olarak damgasını vurur. Hocalarının yönlendirmesiyle muhtelif defalar halvete giren Mehmed Zahid Efendi'nin, üzerinde yoğunlaştığı temel konulardan biri de nefis terbiyesidir. O, tasavvufu; insanın denenen bir varlık oluşunun en önemli unsurlarından biri olan nefsin terbiye sistemi olarak görmektedir. Nefsin terbiyesinde az yeme, az uyuma ve az konuşma gibi riyâzete dayalı pek çok unsurun yanı sıra zikrullah'a da büyük önem verir. İşte biz bu çalışmamızda yirminci yüzyılın büyük fikir ve gönül insanı Mehmed Zahid Kotku'nun nefis terbiye metodunda zikrin rolünü ele almaya çalışacağız.

MEHMED ZAHİD KOTKU'NUN İLK ESERİ: TEZKİRETÜ'L-EVLİYA

Ali Öztürk
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

Tezkiretü'l-evliyâ, Allah dostlarının ibret dolu hikâyeleri ve kerametlerinin anlatıldığı eserlerdir. Bu türün en meşhur örneği, Ferüdüddîn-i Attâr'ın (v. 618/1221) Tezkiretü'l-evliyâ isimli eseridir. Attâr'ın diğer eserleri gibi Tezkiretü'l-evliyâ'sı da erken devirlerden itibaren Türkçeye tercümeleri yapılmış olup günümüzde de hâlâ tercüme edilmeye devam etmektedir. Bu tebliğde ele alacağımız Tezkiretü'l-evliyâ tercümesi ise merhum Mehmed Zahid Kotku'nun 1959 yılında neşredilen ilk eserdir. Kitabın birinci sayfasında yazılan "Takdim"de Mehmed Zahid Kotku'nun adı kısaltılarak M.Z.K. şeklinde verilmiştir. Eser Farsça aslından Mehmed Zahid Kotku tarafından çevrilmiş olmayıp eski harflerle Türkçeye çevrilmiş bir nüshasının kopyası olduğu, eserin aslı ile bu kopya arasında bazı farklar bulunabileceği takdim kısmında ifade edilmiştir. Ayrıca elden ele geçerek biraz da anonim bir mahiyet almış olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Eser ilk olarak 1959 yılında Gümüş Matbaacılık tarafından yayımlanmıştır. Bu baskı, Tezkiretü'l-evliyâ'nın Latin alfabesi ile ilk neşri olduğu gibi merhum Mehmed Zahid Kotku'nun ilk eseridir. Eser sırasıyla 1964, 1975, 1980, 1983 yıllarında farklı matbaa/yayınevlerince bazı ilavelerle tekrar tekrar basılmıştır. Son olarak 2018 yılında ilaveler çıkarılarak Server Yayıncılık tarafından yeniden yayımlanmıştır.

Bu tebliğde Tezkiretü'l-evliyâ'nın eski Anadolu Türkçesine yapılan tercümeleri hakkında bilgi verecek ve bu tercümelerden birine dayandığı düşünülen M.Z.K. neşrinin yıllar içinde gerçekleşen baskılarının izi sürülecektir. Söz konusu baskılar arasındaki farklar, ilave ve çıkarmalar tespit edilecek; tertip farklılıkları, müstensih yahut yayınevlerince yapıldığı izlenimi veren bazı müdahale ve tasarruflar örneklerle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

MEHMED ZAHİD KOTKU EFENDİ'NİN İHYAU ULÛMİ'D-DÎN'E YAPTIĞI ATIFLAR

Tahir Yaren
Prof. Dr., Yalova Üniversitesi

Bir esere atıfta bulunmanın değişik amaçları ve değişik usulleri olabilir. Bu amaçlardan biri, alanında otorite sayılan kişilerin görüşlerine başvurmak suretiyle anlatılan konuda okuyucuya güven telkin etmektir. Bir diğer amaç da üzerinde yazı yazılan konu hakkında daha geniş bilgi almak isteyenleri ilgili eserlere yönlendirmektir.

Bir görüşün eleştirilmesi söz konusu ise o görüşün aynen nakledilmesi de bir atıftır. Bu tür atıfların amacı okuyucuyu bahsi geçen görüşe meyletmekten sakındırmaktır.

Bazı durumlarda bir konu hakkında farklı görüşlerin nakledilmesine ihtiyaç duyulabilir. Bu görüşlerin her birinin doğruluk payı olabileceği için yazar, naklettiği görüşler karşısında tarafsız kalabilir.

Atıf usullerine gelince ya nakledilen görüşün tırnak içinde aynen verilmesi şeklinde ya da yazarın alıntılayacağı görüşü kendi ifadeleriyle vermesi şeklinde olabilir. Önceki dönemlere ait atıf usulleriyle günümüzdeki usuller arasında bazı farklar bulunmakla birlikte, bütün atıfların sağladığı en önemli fayda ilmî çalışmaların nevzuhur çalışmalar olmadığının atıflar sayesinde biliniyor olmasıdır.

Mehmed Zahid Kotku Efendi'nin İmâm-ı Gazzâlî'nin İhyâu ulûmi'd-dîn adlı kitabına yaptığı atıflar, bazen Gazzâlî'nin ele alınan konuya yaklaşımını göstermek, bazen de İhyâ'nın ilgili bahislerinin okunmasını sağlamak gayesiyle yapılmıştır.

Bildirimizde, Zahid Efendi'nin bahsi geçen kitaptan yaptığı atıflardan örnekler vermek suretiyle Gazzâlî'nin görüşleriyle Zahid Efendi'nin görüşleri arasındaki mutabakata işaret etmek istiyoruz. Zahid Efendi tarafından İhyâ Tercümesi'ne yazılmış olan takriz de bu mutabakatı gösterir mahiyettedir. Bu takrizin bir bölümünde şöyle demektedir:

"İhyâu ulûm gerçekten gönülleri canlandırıcı bir kitaptır... Aziz müslüman kardeşlerime tavsiyem şudur ki; kıymetli vakitlerini, sayılı nefeslerini boşa

MEHMED ZAHİD KOTKU EFENDİ'NİN İHYAU ULÛMİ'D-DÎN'E YAPTIĞI ATIFLAR

Tahir Yaren
Prof. Dr., Yalova Üniversitesi

geçirmesinler, ehlullahın bizlere miras bıraktıkları irşad ve nasihat kitaplarını mütalaa ederek zâhir ve bâtınlarını imar etsinler, âhiret yolculuğu için azık tedarik etsinler."

İhyâ'nın, kötü huylara ve güzel huylara dair geniş bilgi ihtivâ eden son iki cildi ile birinci ciltte yer alan "ilim" bahsinin Zahid Efendi nazarında özel bir önem taşıdığını söylemek yanlış olmaz.

MEHMED ZAHİD EFENDİ'NİN ESERLERİNDE KULLANDIĞI MANZUMELER

İbrahim AKYOL
Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi

Ehl-i hâle, ehl-i hâl şi'ri verir zevk u safâ (Kuddûsî)

Şiir, insanın iç dünyasının zenginliğinin, gönül güzelliğinin, anlatım gücünün beliğ ve fasih bir şekilde ifade edilmesidir. Tasavvufta Hakk'ın varlığı ve birliğini, İslâm'ın irfânî boyutunu, tasavvufî neşveyi, güzel ahlâkı geniş kitlelere anlatmak esas olduğu için sûfî şairler sanatı/şiiri bir amaç olarak değil araç olarak görmüşlerdir. Şiirin/sanatın bu özelliklerinden dolayı 20. asrın büyük mürşidlerinden olan Mehmed Zahid Efendi de, kendisi şair/nâzım olmamasına rağmen eserlerinde şiirin ifade kudretinden yararlanmıştır.

Bir irşad kitabı olan Tasavvufî Ahlâk başta olmak üzere Mehmed Zahid Efendi eserlerinde sûfî şairlerin şiirlerine çokça yer vermiştir. Bu sûfî şairlerin başında Erzurumlu İbrahim Hakkı gelmektedir. Mehmed Zahid Efendi'nin tüm eserleri dikkatlice incelendiğinde Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın üzerinde büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. Bundan başka Aziz Mahmûd-ı Hüdâî, Niyâzî-i Mısrî, Süleyman Çelebi, Eşrefoğlu Rûmî, Bursalı İsmail Hakkı, Diyarbakırlı Said Paşa, Lâmekânî Hüseyin Efendi, Lâmiî Dede, Amasyalı Ahmed Emrî Efendi gibi sûfî şairlerin şiirlerine yer vermiştir. Ayrıca Mehmed kif'in şiirleri ile Tevfik Fikret'in iki beyti de eserlerinde yer almaktadır.

Mehmed Zâhid Efendi'nin eserlerinde gelenekteki mensur eserlerde sıkça kullanılan nazm deyip manzume yazılmasına, beyt deyip oraya bir beyit yazılması üslûbuna sıkça rastlanmaktadır. Bu nazmların ve beytlerin birçoğunun sahibi ise tespit edilememiştir. Ayrıca lâedri olmaktan çıkıp anonimleşen birçok beyit de eserlerinde yer almaktadır.
Bütün bunlar Mehmed Zahid Efendi'nin hatırı sayılır bir şiir kültürüne ve mükteseb atına sahip olduğunu ve bunları özellikle irşad faaliyetlerinde kullandığını göstermektedir.

MEHMED ZAHİD KOTKU HAZRETLERİNİN ÖZBEK TÜRKÇESİNE ÇEVRİLEN ESERLERİ ÜZERİNE

Nadirhan Hasan
Prof. Dr., Özbekistan Bilimler Akademisi

Tarihte her bir büyük düşünür-mutasavvıfın hayatı, görüşleri ve çalışmaları tezkire ve menâkıb kitaplarına konu olarak tarihte yerini almış, sonraki nesillere ışık tutmuştur. Peygamber Efendimiz'den başlayıp günümüze kadar aynı istikamet üzere devam edegelen Hâcegân yolunun 20. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden Bursalı Mehmed Zahid Efendi de gönüllerde yer alan zâtlardan birisidir.

Asırlarca İslâm Tasavvufuyla yoğrulan Mâverâünnehir toprakları; diğer müslüman ülkeleri gibi 19-20. yüzyıllarda Çarlık ve Sovyet Rusya'sının istilasına uğrayınca mânevî değerlerinden uzaklaştırılmıştır. Nihayet, Allah'ın lütfuyla 125 yıl boyunca hasret kalınan bağımsızlığa kavuştuktan sonra 1990'lı yıllarında Merhum M. Es'ad Coşan'ın teşrifiyle Özbekistan'da tekrar bir irfanî uyanma yaşanmıştır. Nitekim onun teveccühü ve gönüllü elçilerin aracılığıyla Özbekistan'da ârifan yolunu tanıyanların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Özellikle, 1997 senesinde doktora çalışması vesilesiyle geldiğimiz İstanbul'da M. Es'ad Coşan'ı ziyaretimizden sonra bu yolun gerçeklerini idrak edince yeni bir zevk ve şevk hâsıl olmuştu. İslâmî değerlere susayan halkımızın mânevî ihtiyacını bir nebze gidermek için Özbekistan'da silsile-i sâdât'ın -özellikle Mehmed Zahid Kotku ve M. Es'ad Coşan hocalarımızın- eserlerini Özbek Türkçesi'ne çevirme ihtiyacı hâsıl olmuş, bu eserleri çevirmeye ve yayına hazırlamaya girişmiştik. Son çeyrek asırda bilhassa Mehmed Zahid Efendi'nin bazı eserleri yayımlanarak halkın istifadesine sunulmuştur.

Bu eserler farklı tarzlarda halkın istifadesine sunulmuştur. Örneğin, kitaplar ilk önce Türkiye Türkçesi'nden Özbek Türkçesi'ne çevrilerek basılmış; bazı çeviriler gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Özbek ilim ve irfan ehli kitap ve makalelerinde, tez çalışmalarında Mehmed Zahid Efendi'nin eserlerinden istifade etmişlerdir. Bununla birlikte bazı imam, vaiz ve alimler vaaz ve sohbetlerinde de bu çevirilerden faydalanmışlardır. Sempozyumda sunulacak bildiride bunlardan detaylıca bahsedilecektir.

MEHMED ZAHİD
KOTKU
SEMPOZYUMU

/kotkusempozyumu
www.kotkusempozyumu.com

ISBN: 978-625-7626-33-0

Bursa 2021